

”ושבתה הארץ שבת לה”

[פרשת בהר, (שיחה 2) – נכתב ע”י הרב משה צוריאלי, מתוך ספרו ”אוצרות התורה”
הבהרה. בהסכמת הרב, השיחה נערכה ע”י תלמידו, אך טרם הגיחה]

פרשת שמיטה מתחילה בתורה: ”וידבר ה' אל משה בהר סיני לאמר”.
חז”ל שאלו בתורת-כהנים, ”מה ענין שמיטה אצל הר סיני?” עיי”ש מה שהם ענו. אבל שבעים פנים לתורה ויש עוד דברים פגו. בספרו הנפלא של ר' יוסף ליברמן ”משנת יוסף” (4 כרכים) על מסכת שביעית, מביא 7 נימוקים רעיוניים המצדיקים ההיקש של מצוה זו למעמד הר סיני. (שם בדף ט')
(בשיחה הבאה, נעמוד על 3 מהם. בשיחה זו ניגע בעיקר בנקודת הביטחון והאמונה)

שמיטה – בטחון בה!

מצוה זו על כל פרטיה, מחנכת את האדם באופן היותר מעשי לאמונה וביטחון בה.

יש איסור לעסוק במסחר במכירת הפירות, (וזה כולל איסור לשקול או למדוד הפירות)

ויש איסור לאגור מהיבול עד אחר זמן הביעור. (=זמן שפלה לחית-השדה).

איסורים אלו מקנים לאדם את הידיעה שגם הוא בסך הכל רק דייר ארעי על אדמה זו.

וזו לשון ”ספר החינוך” (מצוה שכח) – ”...שִׁרְיָה מִמַּעֲשֵׂה הָאָדָם בְּכָל עֵינֵי שָׁנָה זֹאת, כְּאִילוֹ אֵין דְּבַר מִיּוּחַד בְּרִשְׁוֹתָיו, רַק הַכֹּל בְּרִשְׁוֹת אֲדוֹן הַכֹּל” עכ”ל. והרי זה מפורש בפסוק בענין החזרת הקרקעות למוכריהם הקודמים: ”והארץ לא תמכר לצמיתות, כי לי הארץ, כי גרים ותושבים אתם עמדי” (כה, כג).
כך כותב ”כתב סופר” – ”טעם השמיטה, להורות כי לה' הארץ, ואל ידמה האדם כי בכחו ובעוצם ידו הגדיל (לעשות) בארץ... והנה מדת הבטחון בה' הוא יסוד לכל התורה... ועי”ז יעסוק בתורה, כי הבטחון יהיה לו למגן תמיד. לכן אמרה השי”ת [למצוה זו] בהר סיני, כי היא יסוד לכל התורה שנאמרה בסיני” והרי זה מפורש בפי חז”ל: ”זרעו שש והשמיטו שבע, כדי שתדעו שהארץ שלי היא” (סנהדרין לט').

מן בעיותיו הקשות של האדם היא שכאשר הוא מצליח לאגור נכסים הוא מתחיל להאמין ביכולתו שלו עצמו, בהצלחתו האישית, ומיד נחלשת יראת השמים שלו.

ב”ספר החינוך” (מצוה סז) מצאנו ביטוי חריף ביותר אודות הקמצן הממאן להלוות כסף לאחיו מבני ישראל. אמרו חז”ל: ”שהאדם (הזה) מרוחק ונמאס ונתעב ונאלח ומשוקץ עד שקרוב להיות מיאוסו כמיאוס עבודה זרה, אם יש לו, ומושך ידו ממצוה זו” – וצ”ע, זו מניין לו?

[תשובה]: הנה בבבא בתרא (י.) כמעט נפל רב פפא מן סולם, והוא נבהל לא מן הסכנה הגופנית, כי אם מן הגערה השמימית, (שגרמו לו מן השמיים כמעט ולקפח נפשו במיתה שהיא מעין סקילה) איך כמעט נענש בעונש הראוי למחללי שבתות ועובדי ע”ז! וענה לו חייא בר רב, ”שמא עני בא לידך ולא פרנסתו”.

ונראה לומר שזה המקור לדברי ”ספר החינוך”. ואין לדחות ולטעון שמצות הלוואה אינה צדקה, כי אנו יודעים מהרמב”ם (הלי מתנות עניים י, ז) שהמעלה הגדולה ביותר של נותני צדקה היא זו של הנותן הלוואה לעני.

ולכן בשנה השביעית מתבטלים כל חובות-כסף של לווים למלווים (אא”כ נמסרו לבית דין) ואף נצטוינו לא להמנע מלהלוות לאחרים מפני ידיעתנו מראש שעוד מעט הרי השביעית תשמיט חובת תשלום ההלוואה – ”השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמר 'קרבה שנת השבע שנת השמיטה' ורעה עינך באחיד האביון ולא תתן לו, וקרא עליך אל ה' והיה בך חטא. נתון נתן לו, ולא ירע לבבך בתתך לו, (אע”פ שאתה עומד להפסיד אותו סכום הכסף שתלווה לו) כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלהיך בכל מעשיך ובכל משלח ידך” (דברים טו, ט-ז) – רק אדם המשליך כל יתרו על ה', ויודע שבידו להחסיר או להוסיף לו, הוא זה שיכול לשתף אחרים בהנאת הכספים העומדים לרשותו.

ויש בזה חינוך גדול ומתמיד לחיי האדם עלי אדמות בכל שאר שנותיו, לפני ואחרי השביעית.

בענין הפודה קדשיו מיד גזברי-ההקדש עליו להוסיף תשלום חומש, כך נימק הרמב"ם: "ירדה תורה לסוף מחשבת האדם וקצת יצרו הרע, שטבע של אדם נוטה להרבות קניינו ולחוס על ממונו, ואע"פ שגדר והקדיש, אפשר שחזר בו וניחם, ויפדה בפחות משוויו. אמרה תורה 'אם פדה לעצמו, יוסיף חומש'... וכל אלו הדברים כדי לכוף את יצרו ולתקן דעותיו. ורוב דיני התורה אינן אלא עצות מרחוק מגדול-העצה לתקן הדעות, וליישר כל המעשים". (סוף הלי' תמורה)

ה' קבע הרבה מצוות להזכיר לו לאדם להיות וותרן בממונו. כלשון הרמב"ם: "כל מה שבא בתורה מנתינת המעשרות והלקט והשכחה והפאה והפרט והעוללות ודין השמיטה והיובל, והצדקה די מחסורו, כל זה קרוב לפזרנות כדי שנתרחק מגבול הכליות [הקמצנות] מרחק גדול, ונתקרב לגבול הפזרנות כדי שתתחזק בנו מדת הנדיבות". (פרק רביעי מן 'שמונה פרקים').

הענין שהאדם זקוק לכל כך הרבה מזכירים כי "אדם בהול על ממונו" (שבת קיז:). וקרוב לעשות איסורים רבים מחמת תאוה זאת.

כמה יפה כתב הרב שלום צבי שפירא (ב"המאור שבתורה", דף קכב) איך נקח דוגמה ממה שהחוק הממשלתי מחייב את החברות לייצור הסיגריות לפרסם על כל חפיסה מודעה המודיעה לרוכש שיש סכנה בעישון הסיגריות. והרי בלאו הכי רבה התעמולה בכל כלי התקשורת וכן בעתונות המזהירים נגד העישון. וגם כל אדם המעשן יודע אודות הכאבים והייסורים הכרוכים במחלה ממארת העלולה לבוא ח"ו בגלל העישון, והוא יודע כמה סבל עלול להגרם לבני משפחתו בעת הטיפול במחלה. ואעפ"כ האדם זקוק עדיין למזכירים רבים, כי כח התאוה משתלט עליו "וְכִצְאֵן לְטָבַח יוֹבֵל", אין לו כח לעמוד נגד יצרו, גופו משתלט על שכלו והוא ממשיך לעשן. ולכן גזרו להודיע שוב במודעה על כל קופסה, שיראה בעת שהוא מקלף הצלופן מהחפיסה. כולי האי ואולי, שמא יתגבר על יצרו. כן בעניין תאות הממון והרכוש, צריכים פעולות רבות ומגוונות. לכן בשביעית נצטוינו לוותר על החובות ולא ליגוש, כי ה' מכריז "לי הכסף ולי הזהב נאום ה' צבאות". (חגי' ב, ה)

אמנם הלל, תקן פרוזבול, כי ראה שרובא דאינשי משתמטים מלתת הלוואות לאחיהם בני ישראל (גיטין לו:). זהו מצב ירוד של עם ישראל, ולא לזאת כוונה התורה המחנכת. אנו מקווים שבעתיד כאשר נתחנך כראוי נוכל לחזור לקיים דין דאורייתא. וזה יבוא לנו (כאמור בדברי יכתב סופר' לעיל) – כאשר נתחזק בבטחון בה'. כל שכן אם הציבור ינצל את הפנאי בשנה ההיא כדי להתמיד בבתי מדרשות ולהשלים את ידיעותיהם התורניות, כדברי ה'ספורנו' (פסוק ב'): "שִׁפְתָּ לָהּ" – שתהיה כל השנה ההיא מוכנה לעבודת השי"ת כמו שכיוון בשבת בראשית". וכמפורש בירושלמי (שבת טו, א): "לא נִתְּנוּ שבתות לישראל, אלא כדי שיעסקו בתורה". (ולכן גם בזמן הזה שרוב הציבור אינו עוסק בחקלאות ואין להם ביטול זריעה וקצירה, אבל עומק המצוה מדריכה שיתפנו ממלאכתם ולבוא ללמוד בבית המדרש, כנזכר בר"א אבן עזרא על דברים (לא, י-יב)).

המצדדים בזמננו בעד 'היתר המכירה' כדי להפקיע חיוב שמירת השביעית טוענים שלפי מצב כלכלתנו הלאומית, לא נוכל לוותר על קשר עם שווקים בינלאומיים עבור יבולי ארצנו. מכיוון שישנה תחרות קשה וחריפה בין המדינות השונות, אם למשך שנה נתנתק מן לקוחותינו מעבר-לים, עלול להיות שנפסיד אותם גם לשנים יבואו והם ילכו למדינות-מתחרות שלנו. בעידן המודרני שרמת חיינו גבוהה ותלויה בסחר הבינלאומי ומאזן התשלומים, ההפסד-המרובה של כלל הישוב מלחיץ אותנו לסמוך בזה על דעתם של מיעוט מהראשונים. אבל מבחינה רעיונית יש כאן גם כן הפסד גדול ברוחניות.

מעניין הדבר ש"עקידת יצחק" (במדבר, דף מו) עונה על השאלה איך ארץ ישראל "לא תחסר כל בה", ובכ"ז אין בה מכרות זהב וכסף? אלא, הוא עונה, יש בה 'חטה ושעורה' וכו' די סיפוקם לכדי חיותם, לא בשפע רב לעשות בו סחורות ולהטרד בעסקיהם. שהכוונה העצמית היתה לסלק המספנות (בלבד) אבל לא להגיע אל היתרונות (=המותרות), הדוחים פְּעֻלָּה מן התורה והיראה האלוהית" עכ"ל. זאת אומרת – אין שאיפתנו לעושר, אלא לחיים בריאים וטבעיים.

הַלְךְ-מחשבה כזו מצאנו ג"כ אצל גדול החסידים בעל ה"מאור ושמש", הכותב בסוף פרשתנו: "לכן יראה האדם שלא להרבות בפרקמטיא יותר מכדי פרנסתו... וכל עצמה של א"י לא ניתנה להם לישראל אלא על מנת שישבו איש תחת גפנו ותחת תאנתו ויתפרנסו בנקיות, ולא ירבו בסחורה אלא כפי צורך הפרנסה (=אבל לא בכדי להתעשר). ובמותר (הכסף) יעסקו בגמילות חסדים ובצדקה. ואם היו אוחזים בדרך זו שלא להרבות בסחורה, לא היו גולים. אף ע"י שהיו מרבים בסחורה בכל מקום, והיו נוסעים לחו"ל אחר פרקמטיא, נתערבו בגוים ולמדו מעשיהם, לכן הקיאה הארץ אותם" עכ"ל.

במלים אחרות, אם הברק החיצוני של הדר המותרות לא היה מקסים לעינינו והיינו מסתפקים בחיי צניעות, היינו יכולים לחיות בארצנו בלי ההשפעה הזוללה ומזיקה של אוה"ע, וגם היינו יכולים לקיים מצוות שמיטה כפשוטה בלי שום הערמה.

- ע"י סידור "אוצר בית דין" (המובא בתוספתא על שביעית ח,ב) היינו מחלקים ג' סעודות כל יום ויום לכל בית אב בישראל, והיינו כולנו שותפים ביבול הארץ.
- אילו עם ישראל היו חוזרים לצדקותם המקורית והשורשית, ולא היו חשודים על רמאות לומר "ספיחין גְּדֹלוֹ" כחיפוי על עבודת זריעת האדמות, אזי היה הסנהדרין מבטל איסור ספיחין ויכולנו לאכול גם ספיחין מפרי האדמה. (כל שכן שיכולנו לחיות ממה שנזרע בסוף השנה הששית, כדברי ה"חזון איש")
- ובזמננו נתחדשה הטכניקה לגדל על גבי מגשים התלויים באויר, ובמיוחד מתחת לגג ארעי, ובצורה זו יכולנו לפרנס כל תושבי ארץ הקודש.
- ופשיטא, שאם היינו במדרגה מוסרית נאותה, גם הגוים היו מכירים בעליונותנו (עיין זבחים יט. "ממלכת כהנים וגוי קדוש") היה מתקיים בנו החזון של "ובאו זרים וָרְעוּ צאנכם ובני נכר אֶפְרַיִם". (עיין ברכות לה:.) זאת אומרת, אוה"ע היו רואים בכך תוספת בכבודם במה שיזכו לפרנס אותנו. וכדברי רב זירא שהלך לסעודות בית הנשיא כשהוזמן ולא חשש ל"שונא מתנות יחיה", כי "אתייקורי דמתייקרי ביי", (מגילה כח.), כלומר הם הם המקבלים הַטְבָּה מאתנו בזה שאנו ניזונים על ידיהם, וזה לא נחשב כאילו אנו קבלנו מהם. הכיוון שלנו צריך להיות נגד הגדלת המסחר הבינלאומי, כי יש לנו מטרות עילאיות ונשגבות בחינוכנו לעבודת בוראנו. לא רק ליחידים, אלא גם לציבורנו נאמר, "הָיוּ מִמַּעַט בַּעֲסָק, וְעִסְוּ בַתּוֹרָה". (אבות, ד)

אמנם לעת עתה, לא זכינו לקיים מצות שבת הארץ לפי אותם הקווים הכלליים שצוינו לעיל. אבל כאשר לומדים ההלכות של שביעית ומתגעגעים לקיומם, כאשר מצפים לתקופת האושר שנבוא ליישומן, ודאי כי התיקון הרוחני מתקיים בכך, כדברי רמח"ל (אגרות "ירים משה", עמי קסט) שהקב"ה מצרף מחשבה למעשה, כי גם כאשר לא יוכלו להתפלל אלא בליבם יצעקו לה', הדברים נְתַקְנִים ממש.

עוד יבואו ימים שנוכל לקיים מצוה חביבה זו כפשוטה.